

Dušan Plećaš, Socijalna demokracija 1894.-1919.

Izdavač Socijaldemokratska partija Hrvatske, Zagreb, 1994., str. 77.

U povodu 100. godišnjice postanka Socijal-demokratske stranke Hrvatske (dalje SDSH) Dušan Plećaš je izdao omanju knjižicu koja se bavi pitanjima osnutka i razvoja te stranke. Autor nije imao dubljih istraživačkih pretenzija. On slijedi konvencionalna djela o socijal-demokratskoj stranci iznoseći niz već poznatih podataka i konstatacija. To i ne čudi budući da je nakladnik knjige suvremena Socijaldemokratska partija Hrvatske.

Uvodni dio daje povijesni pregled djelovanja stranke u vrijeme Austro-Ugarske i prvih dana Kraljevine SHS (3-29). Autor počinje pratiti kretanja od osnivanja SDSH 1894. godine uključujući i prostore Dalmacije, Istre i Rijeke.

Stranka je preuzela prvo program austrijske socijaldemokracije, a odmah zatim usvojila je i program njemačkih socijaldemokrata. Iz tog podatka se vidi kako je ta stranka otpočela slijediti internacionalistička svojstva općeg socijaldemokratskog pokreta u Europi. Na toj činjenici mnogi su političari nacionalne orijentacije gradili teze o 'tuđoj' i 'uvezenoj' ideologiji koja ne odgovara interesima hrvatskog stanovništva.

Autor iznosi i stav SDSH prema nacionalnom pitanju. Prema njemu to se pitanje uočava ali se "odbacuje državopravne i velikodržavne koncepcije građanskih stranaka, Prednost daje borbi za opće pravo glasa i političke slobode kao preduvjetu za rješavanje nacionalnog pitanja". (6) Isticanje borbe za opće pravo glasa bilo je više dijelom političke taktike kojom se htjelo doći na vlast u ime klase, a ne nacije. Budući da je radništvo bilo već mnogobrojno u pojedinim zemljama Zapadne Europe princip jedan čovjek-jedan glas moglo je pomoći socijal-demokratima da se preko faktora brojnosti domognu vlasti. Stoga, opće pravo glasa nije bilo u funkciji rješavanja nacionalnog pitanja. U pogledu državopravne i nacionalne komponente valja istaći da u današnjoj historiografiji prevladava mišljenje da je nacionalna misao ostala najjača pokretačka sila u politici europskih država. Gotovo svi pozivi na međunarodnu uzajamnost radništva ostali su neuslišeni. U mnogim državama dolazilo je do kompromisa. Slijedeći rast životnog standarda radnici su se sve više identificirali s državom koja joj je pružala određenu socijalnu sigurnost, pa i djelomični razvoj političkih prava.

Teško je prihvatiti ocjenu da SDSH 'bio jedina politička stranka koja se godinama dosljedno borila za političke slobode - opće pravo glasa, pravo sastajanja i udruživanja te slobodu štampe' (18). Analiza djelovanja pojedinih stranaka u Hrvatskom saboru - prije svega pravaša i radićevaca- ukazuje da su i drugi ustrajno zagovarali osnovne zahtjeve demokratskog poretka. Bilo je prirodno da te stranke inzistiraju na općem pravu glasa jer su računali na podršku 'širokih slojeva' - seljaštva i sitnog građanstva.

Autor je locirao područja u kojima SDSH ima uspjeha: istočna Slavonija, Srijem i Hrvatsko zagorje (10). Glavnu podršku stranki daju seljački najamnici i seljački poluproleterijat. Šteta što autor podrobnije nije opisao razvoj klasne svijesti kod seljaka, uvjete iskorištavanja seljaka i njihovo opredjeljenje za ljevicu. Pogotovo u kontekstu geografskih područjakoja imaju različitu zemljoposjedničku strukturu.

U istom poglavlju autor ističe da su 1897. (godina izbora za Sabor) ukinuti klubovi SDSH(11). Točno je da ban Khuen najoštrije istupio protiv socijaldemokrata i prvo njih stavio pod pritisak političke represije ali je trebao pridodati da su odmah dokinuti i politički klubovi svih ostalih stranaka. Nemiri na izborima više su govorili o aktivnom otporu pristaša domovinaško-obzoraške koalicije. Dalje autor piše u uvjetima taktičkog povezivanja socijal-demokratima s pristašama Napredne omladine, užem povezivanju sa srbijanskim socijalistima i kritikom Khuenovog režima (12-13). Usporedo s tim razvojem autor pregledno ističe unutarnji stranački razvoj s naglaskom na pokretanje raznih legalnih i ilegalnih novina i organizacijom sindikata koji su bili okosnica u dodirima s radništvom.

U prvim godinama 20. stoljeća SDSH je sve spremnija na suradnju s drugim strankama. Autor pokazuje kako je upravo SDSH vješto djelovala tijekom 'napete' 1903. kada je Hrvatsku zahvatio val narodnog nemira. Napose je vidljiv udio SDSH u organiziranju protukhuenovskih manifestacija u koje su se uključivale i ostale stranke. Ipak, autorov sud da je doprinos SDSH 'borbi protiv omraženog Khuenov režima u usporedbi s udjelom građanskih stranaka zaista bio veći' (14) teško je prihvatljiv budući da su u hrvatskom pokretu 1903. sudjelovale sve oporbene stranke bez većeg i manjeg udjela.

U narednim poglavljima autor kronološki prati kretanja SDSH: njezino uklapanje u Hrvatsko-srpsku koaliciju ali i stalno preispitivanje odnosa koje je završilo istupanjem iz koalicije, vladanje u vrijeme apsolutističkih režima kada su socijaldemokrati odlučili for-

mirati crvenu gardu i suprostaviti se frankovačkim legijama, te povezivanje sa hrvatskom mladeži u borbi protiv nosioca vladavine komesarijata. U istim poglavljima autor apsolvira i odnos hrvatskih socijaldemokrata prema nacionalnim pitanjima. Prema autoru SDSH nije mogla slijediti program austrijskih socijaldemokrata o kulturnoj autonomiji koji je u načelu konzervirao državni oblik austro-ugarske monarhije. Temeljna ideja socijaldemokrata Hrvatske, Slovenije i BiH bila je 'stvaranje jugoslavenske nacije prije stvaranja jugoslavenske države' (23). Ta jedinstvena nacija imala bi 'posebnu državu jedinicu' unutar federalizirane Monarhije. Autor naglašava da južnoslavenski socijaldemokrati Monarhije nisu pronalazili zajednički jezik sa srbijanskim socijaldemokratima koji su zagovarali koncept nove države u obliku balkanske konfederacije (24). U poglavlju o SDSH u Prvom svjetskom ratu istaknuta je unutarstranačka podjela na desnicu i ljevicu. Prva je slijedila tradicionalni koncept taktičke suradnje s drugim strankama, te je kao takva ušla u sastav Narodnoga Vijeća SHS, dok je potonja bila pod utjecajem revolucionarnih ideja koje su dopirale s Istoka. Nije istaknut kod desnice koja je zastupala ideju jugoslavenskog ujedinjenja na unitarističkoj osnovi što je zanimljivo s aspekta socijaldemokratskog odnosa prema nacionalnom i državotvornom pitanju. Osim toga, i pristajanje na buduću formu države koja je ponovo bila autokratska monarhija dovoljno govori sama za sebe. Završetak Prvog svjetskog rata još jedanput je opovrgnuo tezu da radnici nemaju domovinu. Sljedbenici socijaldemokracije ubrzo su se integrirale u novoj državnoj tvorevini. Ljevica se pod imenom Socijalističke radničke partije Jugoslavije odlučila za komunističko usmjerenje, a desnica se integrirala u Socijaldemokratsku partiju Jugoslavije (26). Raskol je više koristio ljevici koja se u postojećim društvenim okolnostima sve brže razvijala i postajala ozbiljan politički čimbenik.

U kratkom zaključku autor je pobrojao osnovne kvalitete SDSH. To su već spomenuta dosljednost u afirmiranju demokratizacije društva, te organizacija i obrazovanje radništva. Knjižica izražava socijaldemokratska ideološka stajališta i kao takvu treba je kritički koristiti. Budući da je tiskana u povodu obilježavanja ona je prilagođena prigodničarskom ambijentu. Njezina preglednost i faktografska točnost daju joj formu priručnika koji može koristiti istraživačima povijesti stranačkog života socijaldemokrata.

Knjizi je priložen blok pod naslovom "Izbor iz programskih odrednica dokumenata Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije 1894-1919." (29-57). Uz to dvanaest priloženih tablica ocrtavaju strukturu radništva u kontekstu stanovništva banske hrvatske, industrijsko stanje u banskoj Hrvatskoj te pregled unutarnjeg stanja sindikalnog udruženja. Na kraju djela nalazi se popis relevantnije literature (57 naslova) koja se bavi povijesnim problemima socijalne demokracije i položajem radništva u hrvatskome društvu.

Stjepan Matković

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

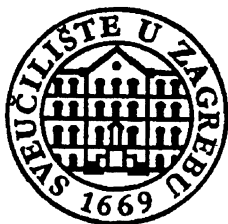
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

29

ZAGREB

1996.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Ivana Lučića 3

tel.: 385 (0)1 6120 150 fax: 385 (0)1 6156 879
385 (0)1 6170 685

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Stipe BOTICA

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
ENGLISKI JEZIK:**
Nikolina JOVANOVIĆ

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u veljači 1997. godine